

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ГОЦАЛЮК АЛЛА АНАТОЛІВНА

УДК: 130.2:316+140.8(477)

**НЕОТРАДИЦІОНАЛІЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ
ФЕНОМЕН УКРАЇНИ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

КИЇВ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Міжрегіональній академії управління персоналом, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
Сторіжко Людмила Василівна,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»,
професор кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Герасимова Ельвіра Миколаївна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри соціальної філософії
та філософії освіти;

доктор філософських наук, професор
Надибська Оксана Ярославівна,
Одеський державний університет внутрішніх
справ, завідувач кафедри філософії та
соціогуманітарних дисциплін;

доктор філософських наук, професор
Муляр Володимир Ілліч,
Житомирський державний технологічний
університет, завідувач кафедри
гуманітарних і соціальних наук.

Захист відбудеться 28 квітня 2016 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.01 в Інституті вищої освіти НАПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, дев'ятий поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9.

Автореферат розіслано 28 березня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Гриценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У ХХ – на початку ХХІ століття інноваційні тенденції у функціонуванні суспільства стали панівними. До характерних ознак цього мегатренду можна віднести науково-технічну революцію, істотне прискорення темпів соціальної динаміки загалом і функціонування виробничої сфери зокрема, динамічну зміну художніх стилів, перманентне оновлення самого способу життя, життєдіяльнісних автоматизмів. Інноваційний атрибут сучасного суспільного буття доповнюється глобалізаційними, уніфікаційними та споживацькими (суспільство масового споживання) тенденціями. Доводиться констатувати, що симбіоз, взаємопотенціююча дія і результируючий ефект зазначених факторів не лише ставить під сумнів значущість і доцільність трансісторичної соціокультурної спадкоємності, а й латентно викоринює саму потребу особистісного стрижня, ідентичності, відповідальності, обов'язку, світоглядно-етичної регламентації індивідуальної і суспільної життєдіяльності.

Натомість неотрадиціоналізм, який рефлексійно, аргументаційно і стилістично апелює до традиції, постає світоглядно-аксіологічною відповіддю на розмивання, деформацію і деградацію ідентичності, відкриває перспективу ефективної життєдіяльності в сучасному і майбутньому на надійних, апробованих трансісторичним досвідом підвалинах минулого.

Водночас слід зробити застереження, що сліпе наслідування традиції без врахування її соціокультурних особливостей і динаміки становлення призводить до ігнорування її духовних основ і світоглядно-аксіологічних витоків, а відтак – до її вульгаризації і змістовного спотворення.

Національна культура як сукупність традицій, звичаїв, норм, цінностей реалізується на суспільно-громадянському, традиційно-побутовому та художньо-мистецькому рівнях. В умовах духовного відродження України об'єктивно поглиблюється зацікавленість багатовіковими звичаями і традиціями, національно-історичною тематикою в літературі, музиці, живописі й декоративно-ужитковому мистецтві. Відбувається прискорений розвиток різних жанрів та видів мистецтва, спостерігається пошкваллення театральної, композиторської й музично-виконавської, художньо-виставкової діяльності. Створюються нові експериментальні театри й приватні художні галереї, проводяться фестивалі й конкурси. Динамічних ознак набуває громадський рух з реставрації пам'яток історії і культури, поширюються фольклорні мотиви в естрадній музиці й самодіяльній художній творчості.

Зазначені та інші вияви соціокультурного феномену неотрадиціоналізму досліджуються різними сферами сучасного знання: історією, культурологією, етнологією, етнографією. Втім, пріоритетне значення належить соціальній філософії та філософії історії, дослідницький інструментарій яких дозволяє

виявити світоглядно-аксіологічні основи, причинно-наслідкові зв'язки і закономірності становлення неотрадиціоналізму як соціокультурного феномену загалом і України зокрема й насамперед.

Оскільки глибинні причини архетипного характеру, що визначають особливості соціокультурної сфери кінця ХХ – початку ХХІ століть, у цілому продовжують перебувати на периферії дослідницької уваги, то в зв'язку з цим актуалізується потреба наукового дослідження неотрадиціоналізму як соціокультурного феномену.

Ступінь наукової розробки проблеми. У доіндустріальному суспільстві стереотипи культури здебільшого акумулювалися із залученням механізмів традиції, тому вони вважалися традиційними. У суспільстві сучасного гатунку інститут традиції поступився функціонуванню радіо, телебаченню, пресі, бібліотечної мережі, системі шкільної й університетської освіти. Основними поширювачами традицій постають суспільні норми поведінки, цінності, обряди, смаки, стереотипи, погляди тощо. Зацікавленість сучасних гуманітаріїв історичними джерелами національної культури простежується в різних галузях: в архітектурі, образотворчому мистецтві, музиці, літературі, стереотипах соціальної поведінки, дизайні товарів та інтер'єрів, топіці назв та змістові мас-медійних комунікативних джерел (радіо- і телепрограм, газет і журналів, інтернет-порталів тощо).

Феномен традиції як соціокультурного явища та механізми її функціонування в умовах соціалістичного способу життя досліджувався радянськими вченими у 1970 – 1980-ті рр. (М. Заковичем, Е. Маркаряном, В.Плаховим, І. Сухановим, А. Спіркіним, Д. Угриновичем та деякими ін.). Традиція інтерпретувалася ними як специфічний тип суспільних відносин, що виражають спадкоємний зв'язок поколінь у різних сферах життєдіяльності (виробництві, побуті, науці, культурі тощо). Була окреслена парадигмальна позиція їх діалектичної єдності й взаємотрансформації.

Якщо в світоглядно-аксіологічному сенсі неотрадиціоналізм демонструє єдність, то стилістично він доволі неоднорідний: йому притаманні різні акценти, наголоси і аргументаційний інструментарій реінтерпретації традиції. Зокрема, в художньому відношенні його репрезентували такі стилістичні течії, як: архітектура неокласицизму (І. Жолтовський в Росії, Е. Лаченс в Англії), неоготика (Дж. Г. Скотт в Англії), численні «мініренесанси» конкретних історико-архітектурних стилів (О. Щусев і В. Покровський в Росії). Нові мистецькі стилі – неоампір та неоренесанс, радянський неокласицизм у період 1930-х – 1950-х рр., «федеральний класицизм» у США в першій половині ХХ ст. і американський неокласицизм 1950 – 1960-х рр. (Е. Стоун, М. Ямакакі, Ф. Джонсон), національний неокласицизм в Італії (М. Пьячентіні) й Німеччині (В. Марх), низка стилів у постмодернізмі 1970-х – 1980-х рр. – спричинені інтерпретацією основ класичної традиції тогочасними архітекторами. Помітна роль в структуруванні художнього неотрадиціоналізму

належить філософським осередкам ментально-культурницького і етнографічного спрямування.

У 90-і рр. ХХ ст. посилюється пошуковий інтерес у напрямку дослідження традиції в історико-філософському контексті (Н. Зборовська, Л. Карпова, О. Муравська, Т. Цибуля та ін.) та як об'єкту різних галузей гуманітарного знання (А. Дондюк, О. Кузик, О. Різник, Л. Савчин та ін.). Провідними дослідниками неотрадиціоналізму у сучасній зарубіжній думці засвідчили себе В. Беньямін, Х. Галь, Р. Генон, Ш. Ейзенштадт, М. Еліаде та ін. Російськими та українськими ученими вивчається феномен світоглядного неотрадиціоналізму (Д. Базик, О. Гуцуляк, Г. Лозко, М. Федорова та ін.). Покладено початок дослідженню літературного (Ю. Булаховська, О. Гармель, Н. Кольцова, А. Нямцу та ін.), мистецького (І. Бестюк, В. Грябан, О. Дерев'янка, А. Пискач, О. Рочняк, Л. Сорокіна та ін.), обрядового (С. Бондар, Н. Лисенко, С. Мадюкова, Е. Маркарян, О. Ніколаєва, В. Сапіга) неотрадиціоналізму.

Незважаючи на наявність низки ґрунтовних наукових праць з проблеми функціонування різних компонентів неотрадиціоналізму, у філософській сфері знання досі відсутнє комплексне дослідження означеної проблеми – зокрема, її соціально-філософської генеалогії. В цілому простежується брак аналізу неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномена, котрий постає об'єктивно обумовленою потребою становлення світоглядної противаги в умовах глобалізованого світу. Відтак, як системне соціальне явище окреслений аспект позначений виразною актуальністю. Саме цим зумовлений вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукової роботи кафедри українознавства Міжрегіональної Академії управління персоналом у межах науково-дослідної цільової комплексної програми наукових досліджень «Теоретико-методологічні засади становлення української державності й соціальна практика: політичні, економічні та психологічні проблеми» на 2014–2018 рр. (номер державної реєстрації 0113U007698).

Метою дослідження є концептуалізація засобом соціально-філософського аналізу закономірностей, особливостей і чинників неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену України.

Реалізація поставленої мети потребує вирішення таких **завдань**:

- здійснити концептуалізацію засобом соціально-філософського аналізу закономірностей, особливостей і чинників неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену України;
- обґрунтувати змістовні імперативи неотрадиціоналізму;
- проаналізувати смисловий діапазон вживання терміна «традиція» в гуманітарній сфері;

- уточнити принципові відмінності традиціоналізації та архаїзації соціокультурної сфери;
- осмислити поняттєвий статус неотрадиціоналізму в сучасній соціальній теорії;
- систематизувати двоїсте розуміння традиціоналізму у фаховій літературі – з одного боку, як «дорефлексивної» суспільної самоорганізації, а з іншого боку, як світоглядної реакції суспільства на вторгнення фактора чужорідного, стороннього;
- проаналізувати основні сутнісні ознаки міфопоетичного світосприйняття;
- узагальнити змістовні та функціонально-інструментальні особливості українського неотрадиціоналізму;
- осмислити функціонування культури як осереддя взаємодії (протидії і взаємодоповнення) традицій та інновацій;
- окреслити основні напрями розвитку сучасного неотрадиціоналізму.

Об'єктом дослідження є соціокультурна дійсність як детермінанта становлення неотрадиціоналізму.

Предметом дослідження постають змістовні імперативи неотрадиціоналізму як соціокультурного феномену України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження утворює сукупність загальнонаукових, загальнофілософських та спеціальних методів, застосованих з метою забезпечення об'єктивності, цілісності, обґрунтованості та достовірності наукових результатів.

Зокрема, в роботі використано такі методи: системний – для розгляду феномену неотрадиціоналізму як цілісного явища, утвореного взаємопотенціуючими елементами; діалектичний – з метою дослідження традиційних та модернізаційних (інноваційних) процесів і явищ в розвитку і взаємозв'язку; єдності історичного та логічного – для з'ясування особливостей виникнення та закономірностей становлення уявлень про зміст неотрадиціоналізму; функціонально-інструментальний – задля окреслення функцій неотрадиціоналізму та засобів їх забезпечення; компаративістський – з метою виявлення світоглядних, аксіологічних та телеологічних відмінностей різних концептуальних підходів до змістовних уявлень про неотрадиціоналізм; проблемний – для виявлення факторів, які стоять на заваді змістовному окресленню неотрадиціоналізму, його зв'язків і взаємодій; феноменологічний – з метою виявлення буттєвого діапазону неотрадиціоналізму, який віддзеркалює змістовну сутність цього явища; ідеалізації – для окреслення ідеальної моделі неотрадиціоналізму та порівняння з нею конкретно-історичного статус-кво; систематизації – з метою структуризації та ієрархізації сукупності аспектів, котрі визначають функціонування об'єкта і предмета дослідження; каузального аналізу – для з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, тенденцій і перспектив неотрадиціоналістської динаміки в соціокультурній сфері.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що

Уперше:

– здійснено концептуалізацію засобом соціально-філософського аналізу закономірностей, особливостей і чинників неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену України, котрий постає об'єктивно зумовленою потребою світоглядної противаги модернізаційним, уніфікаційним, споживацьким та глобалізаційним тенденціям сучасного світу;

– обґрунтовано положення про те, що неотрадиціоналізм – це зміст традиції у сприйнятті неотрадиційної свідомості: неотрадиціоналізму притаманне спрощення традиційних звичаєво-побутових практик і водночас поглиблення їх рефлексійності та символічної ускладненості. Пріоритетного значення набувають не формальні атрибути (емблеми), ритуали і процедури традиції, а змістовні імперативи, базові архетипи, світоглядно-духовний потенціал.

Уточнено:

– вживання терміна «традиція» в гуманітарній сфері в широкому та вузькому значеннях: в широкому – це універсальна форма фіксації, закріплення і вибіркового збереження тих чи інших елементів соціокультурного досвіду, а також механізм його передання, що забезпечує надійну спадкоємність у межах соціокультурних процесів; у вузькому значенні термін «традиція» застосовується для опису і пояснення структур поведінки і характеру вірувань упродовж тривалого часу в межах одного суспільства або регіонів, яким властиві спільні культурні надбання;

– принципів відмінності традиціоналізації та архаїзації соціокультурної сфери: якщо традиціоналізм характеризується орієнтацією суспільства на збереження традицій історичного минулого загалом, у цілому, то архаїзація акцентована на конкретно-історичному архаїчному культурному досвіді;

– положення про те, що неотрадиціоналізм ще не набув виразного поняттєвого статусу в сучасній соціальній теорії; фрагментарно ж він включає в себе низку компонентів міфологізованих і переосмислених історичних традицій, посилення на діахронічні феномени культури, які є знаковими для сьогодення.

Поглиблено:

– двоїсте розуміння традиціоналізму у фаховій літературі – з одного боку, як «дорефлексивної» суспільної самоорганізації, а з іншого боку, як світоглядної реакції суспільства на вторгнення фактора чужорідного, стороннього чи такого, що вносить докорінні зміни в світоглядні основи індивідуального і суспільного буття;

– тезу, відповідно до якої основні сутнісні ознаки міфопоетичного світосприйняття зводяться до вірогідності та варіативності (на мовному рівні це набуває ознак метафоричності й символічності, множинності імен і найменувань, варіативності наративу).

Набуло подальшого розвитку:

– уявлення про те, що український неотрадиціоналізм як соціокультурне

явище апелює до фундаментальних складових буттєвості українства, котрі зазнають тиску і піддаються ризику в сучасному світі, набуває вкрай важливого значення з огляду труднощі функціонування механізму самозбереження і повноцінного розвитку українського культурно-цивілізаційного фактора, а також враховуючи потребу побудови ефективної системи цінностей і принципів суспільної життєдіяльності;

– концептуальний акцент, згідно з яким історичне буття кожної традиційної культури є взаємодією традиції як прагнення зберегти себе в незмінному вигляді та інновації як сукупності відцентрових сил і факторів, усього того, що розмиває, розхитує, девальвує традицію. На традиційну культуру чатують дві небезпеки: вона костеніє під впливом скрупульозного, але суто формального дотримання застиглих норм, а також руйнується в результаті нестримного «новаторства», спрямованого на розрив з будь-якими традиційними приписами;

– положення про те, що в межах неотрадиціоналізму простежуються два основні різноспрямовані процеси: перший орієнтований на відхід від традиції, на рух до західних світоглядних і культурних цінностей, на вестернізацію; другий процес акцентований на повернення до традиції, на її відновлення і пов'язаний з рефлексією щодо основ традиції і її світоглядною реконструкцією.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає в поглибленому розумінні сутності й закономірностей неотрадиціоналізму. Змістовна квінтесенція виконаного дослідження розширює світоглядні горизонти для систематизації змістовно-функціональних аспектів неотрадиціоналізму, його онтологічних і герменевтичних особливостей. Одержані наукові результати мають істотне теоретико-методологічне і праксеологічне значення, оскільки надають сфері знань про явище неотрадиціоналізму ознак критеріальної виразності й переконливості. Висновки дослідження можуть слугувати підґрунтям для підготовки нормативних курсів, підручників і навчальних посібників із соціальної філософії, соціології, культурології та соціальної психології.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій здійснено спробу соціально-філософської концептуалізації становлення й розвитку традицій в українському суспільстві. Усі публікації автора одноосібні.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження були представлені у формі доповідей на наукових та науково-практичних конференціях та конгресах: Третньому Міжнародному конгресі «Українська освіта у світовому часопросторі» (Київ, 2009); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Обрядове дійство в системі культурної діяльності» (Рівне, 2009); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Духовність українства XXI століття» (Кіровоград, 2010); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Світоглядні уявлення українців в традиційній весняній обрядовості (XX – XXI століття)» (Кіровоград, 2010); XIX Міжнародній

науковій конференції студентів і молодих учених «Художня традиція та авангард у рамках традиціоналізму ХХ століття» (Запоріжжя, 2011); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гуманізація культури» (Рівне, 2011); Всероссийской научной конференции молодых ученых Екатеринбурга «Роль культуры в сохранении духовных ценностей человека» (Екатеринбург, 2011); VI Міжнародна науково-практична конференція: «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України» (Буча, 2012); «Людиномірність у науці, освіті та культурі: теоретико-методологічні аспекти» (Мелітополь, 2013); «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук» (Дніпропетровськ, 2013); «Філософські проблеми сучасності» (Херсон, 2014); «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2014); «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України» (Київ, 2014); I Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція вищої освіти і науки» (Київ, 2015); IX Міжнародна науково-практична конференція: «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія» (Кам'янець-Подільський, 2015).

Публікації. Основні ідеї та результати дослідження викладені у 40 публікаціях, з них: 2 одноосібні монографії, 22 статті у вітчизняних наукових фахових виданнях з філософських наук, 8 статей у закордонних наукових виданнях, 3 статті включено до міжнародних наукометричних баз даних РІНЦ, EBSCO, 8 публікацій в інших наукових виданнях та матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, шести розділів, висновків та списку використаних джерел, що містить 574 найменування. Загальний обсяг дисертації – 430 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** визначено актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами темами; обґрунтовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення дисертаційної роботи, а також наведено відомості про апробацію її результатів.

У **розділі 1 «Теоретико-методологічні основи соціально-філософського дослідження неотрадиціоналізму»** проаналізовано історіографію проблеми та визначено категоріальний апарат дослідження. Зазначено, що дослідницький інтерес до феномена неотрадиціоналізму пов'язаний з виокремленням етноісторичних, соціальних, економічних, світоглядних характеристик цього явища, з розкриттям його багатогранної природи. На основі аналізу наукової літератури склалася джерельна база дисертації, яка містить переважно філософські та культурологічні праці. Серед найбільш авторитетних дослідників проблематики неотрадиціоналізму варто назвати передусім його засновників Р. Генона та М. Еліаде, а також Е. Кассіра, Л. Леві-Брюля, К. Юнга, К. Леві-Строса,

П. Сорокіна, серед сучасних українських та російських учених – А. Байбуріна, В. Борисенко, М. Гримич, В. Іванова, В. Топорова та ін.

Поняття неотрадиціоналізму виникло у зв'язку з поглибленим дослідженням широкого кола культурно-мистецьких явищ у контексті функціонування традиції – потужного каналу збереження та передачі інформації й духовних цінностей від покоління до покоління. Активно протидіючи, традиція й авангард у той же час співіснують або й невпинно перемежуються. Такими «змішаними» течіями можна вважати метафізичний живопис, а також різноманітні тенденції постмодернізму. Неотрадиціоналізм декларує наявність нових ціннісних орієнтацій, критичних по відношенню до безкомпромісного індивідуалізму і споживацтва. Набуває потужності ідея необхідності повернення до архаїки, внаслідок чого окреслилася межа, яка розмежовує філософський консерватизм ХІХ ст., філософський архаїзм А. Тойнбі та інтегральний традиціоналізм Р. Генона.

Проблематикою і власне терміном «неотрадиціоналізм» вчені зацікавились в останній чверті ХХ ст., особливо у зв'язку з інтенсивними дослідженнями у галузях містобудівництва та літературного процесу, де традиціоналізм в його трансляційному аспекті виступав альтернативою ретроспективній сваволі. Відомі російські та українські філософи і культурологи С. Аверінцев, Д. Благой, М. Гончаренко, Ю. Давидов, С. Кримський, М. Попович, А. Спіркін та ін. кваліфікують традицію як механізм, який утримує нас у культурі й історії. «Пов'язуючи» людину з минулим, традиція відкриває людині перспективу свободи у сучасності й майбутньому на підвалинах минулого. Виступаючи генетично першою формою впорядкування й структурування соціокультурного досвіду та діяльності соціальних об'єктів, традиція постає основою для виникнення нових культурних норм і явищ.

Концепція неотрадиціоналізму поглиблено досліджувалася американськими культурологами Ш. Айзенштадтом, Дж. Газфілдом, Л. і С. Рудольфами, С. Уїткером у контексті функціонування феномену традиції у сучасному глобалізованому світі. Сучасні російські дослідники Л. Гудков, Г. Зверева, В. Любін, А. Мочкін, Е. Паїн вивчають специфіку й прогнозують подальші перспективи процесів неотрадиціоналізму. Феномен неотрадиціоналізму у духовній культурі розглядають, зокрема, у контексті обрядотворчості (Л. Гудков, Ю. Левада й ін.). Культурологічного аналізу зазнають окремі елементи неотрадиціоналістської парадигми (А. Дугін, А. Магомедова, О. Рябов, М. Смирнов), тоді як її трансформаційні аспекти все ще потребують комплексного дослідницького підходу.

У цілому в дослідницькій літературі проаналізовано різні аспекти традиціоналістської та неотрадиціоналістської тематики, однак відсутній аналіз неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномена, об'єктивно обумовленого потребою вироблення нової системи етнокультурних відносин і

протипа в сучасному світі. Міфологічні концепції культури привабливі своєю відносною простотою, зрозумілістю та доказовістю. Зазначене передовсім стосується теорій циклічності історико-культурного процесу, локальних цивілізацій і культурних коловоротів, в яких домінує ідея зародження, розвитку та неминучого занепаду культури або ж поширюється положення про месіанське покликання єдиного універсального типу культури.

Осміслено змістовні параметри категоріального апарату дослідження. Зокрема, термін «традиція» сучасною соціальною теорією тлумачиться як певна сукупність елементів соціокультурної спадщини, які шляхом соціального успадкування акумулюються і зберігаються спільнотами впродовж тривалого періоду. Завдяки поліфункціональності механізмів передачі традиції утверджується процес спадкоємності культури, що сприяє соціалізації та інкультурації людини, розвитку селективної функції здобуття необхідних зразків соціально-культурної поведінки і цінностей. Традиція допомагає людині подолати кризу життя у сучасному суперечливому світі.

Проблема міфу в традиційній культурі найчастіше знаходить своє відображення у сфері неоміфологічної свідомості як специфічної риси культурної ментальності кінця ХХ – початку ХХІ ст. Властиві їй сюжети з міфології активно використовуються у процесі художньої творчості. Міф починають сприймати не лише таким, що побутує в первісному варіанті, а й як ознаку сучасної людської свідомості. Хоча здебільшого неоміфологізм трактують як сюжетно зумовлену зорієнтованість художньої структури твору на міфологеми архаїки, але у ширшому його розумінні практика функціонування міфу у традиційній культурі дає вагомі підстави для визначення неоміфологічної свідомості сучасного, постмодерністського характеру як особливого способу запозичення, сприйняття, розвитку й художнього використання міфологічних структур. При цьому суть українського неотрадиціоналізму можна позначити як відновлення форм спадкування цінностей і принципів суспільної життєдіяльності. Неотрадиціоналістські течії отримують найбільш потужний поштовх з надр народної культури, яка на глибинному рівні детермінована архетипами, які формувались упродовж століть і тисячоліть.

При визначенні змістовних характеристик поняття неотрадиціоналізму слід дотримуватись поліаспектного підходу до природи традиції з урахуванням герменевтичної, психоаналітичної та семіологічної специфіки її існування й розвитку в сучасному світі. Найпотужнішу течію неотрадиціоналізму утворює традиційна етнонаціональна культура як система етнокультурних цінностей і обрядових практик.

Розділ 2 «Традиція та новація: історичні форми синтезу» висвітлює сутність традиції та новації в культурі та їх взаємозв'язок у контексті наукового знання. Зазначено, що головною особливістю традиції є гарантувати зберігання минулих досягнень і їх розвиток у спосіб протидії руйнівному впливу нововведень.

Підтримуючи стабільність і сталість механізмів суспільного регулювання, надбання культури забезпечують спадкоємність цінностей, які передаються від покоління до покоління. Будучи механізмом передачі культурних надбань між поколіннями в часі та просторі, традиція забезпечує поступову дифузю, щось на кшталт соціального і географічного перерозподілу певних елементів культури. При цьому різні прошарки суспільства можуть бути як джерелами традицій, так і їх споживачами – реципієнтами. Це питання досить детально вивчене соціальною антропологією, зокрема в тому аспекті, який стосується акультураційних механізмів, процесів і засобів.

У ХХ ст. інноваційний тип культури став панівним. Симптоми його очевидні: науково-технічна революція, темпи, що постійно прискорюються, розвиток виробництва, швидка зміна художніх стилів, безперервне відновлення умов життя, стрімка гонитва за нововведеннями у всіх сферах життя. Прогнози на ХХІ ст. обіцяють подальший розвиток інноваційної культури, пов'язаний з технічним прогресом засобів інформації й комунікації, удосконалюванням біотехнологій, відкриттями в області генної інженерії, хімії, енергетики тощо.

Здійснювані у формі традицій соціальні явища спрямовані на забезпечення життєдіяльності соціальної структури, на виконання надзавдання її самовідтворення в часі й просторі. Визначаючи традицію як засіб передачі певного змісту соціального буття, її коректно трактувати і як варіативну сукупність, комплекс традицій. Потенційна спроможність до створення інновацій закладена в самій традиції.

Виходячи з того факту, що наука неможлива без прагнення до відкриттів, до пошуку нового й пояснення незвіданого, традиції тут навряд чи можуть залишатися основним стимулом діяльності. В такому контексті природно постає питання про обмеження, які накладаються традицією на пізнання нового. Ознакою справжнього вченого є повага до існуючих знань і водночас рішучість у пошуку нового.

У дисертації розглянуто екстерналістські та інтерналістські фактори. Основним екстерналістським механізмом є зовнішні умови появи і розвитку науки: соціальні, економічні, політичні тощо. Інтерналістським фактором постає внутрішньо-природний аспект наукової традиції, зумовлений логікою розв'язання її проблем, гармонійними стосунками традиції та інновації. Гармонійне функціонування цих факторів сприяє оптимальному розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства та відчуттю індивідом соціального комфорту. В зв'язку з цим аналізується праця Т. Куна «Структура наукових революцій», показова своїм історичним підходом до науково-методологічної діяльності.

Саме такий підхід до дослідження ролі традицій в науковій спадщині дав можливість авторові вибудувати історично зорієнтоване концептуальне бачення розвитку науки та наукового знання. Т. Кун розглядає історію науки як зміну нормальних та революційних етапів її тривалого розвитку. Велику увагу він

приділяє також конкурентній боротьбі, які ведуть між собою різні наукові співтовариства. Те, що вчені працюють у сфері жорстких традиційних принципів, визначених науковою парадигмою, сприяє сталій і швидкій акумуляції знань. Науковим революціям як виду новацій притаманні значущість і впливовість на науковий та культурний розвиток. Саме науковим революціям людство завдячує перебудові й виникненню нової наукової традиції.

На думку більшості діячів науки, інноваційна сутність – це властивість, яка глибоко притаманна культурі сучасного суспільства. Визначаючи та формуючи нову соціально-економічну реальність, політики й науковці відштовхуються передусім від міри відповідності цих процесів стратегічним потребам інноваційного середовища, в якому перманентно перебуває прошарок сучасного суспільства, котрий синтезує знання. Діяльність соціальної еліти ґрунтується на принципах гуманістичного підходу, здорового глузду, розумної критичності, проте водночас основними вимогами є соціальна свобода і достатня моральна відповідальність учасників цього процесу. Активному розвитку творчого потенціалу на всіх рівнях – від особистості до нації і загалом людської спільноти – відводиться пріоритетне значення в цьому процесі.

У розділі 3 «Світоглядні перехрестя неотрадиціоналізму» розглянуто вияви неотрадиціоналізму у світоглядній культурі різних соціокультурних практик. Зазначено, що впродовж кількох попередніх десятиліть простежується потужний сплеск мистецького неотрадиціоналізму, визначений як неоміфологізм. Його образно-семантичне поле своїм підґрунтям має переважно пошуки власної ідентичності (особистісної, національної, етнокультурної) та смисложиттєвих орієнтацій.

Доба Відродження поєднала чимало образів минулого. Її пантеон культурних героїв сформувався на основі старозавітної та євангельської історії, а також античності – образів греко-римських міфів і творінь античних авторів, які використовувались у спосіб міфопоетичного переказу. Своє історичне минуле люди цієї історичної доби мислили так само, як люди попередньої середньовічної доби уявляли своє євангельське минуле – через міф і міфопоетичний переказ.

Міфічні образи були в культурі нового часу не тільки «чистими прикладами» людських типів, а й концентратами культурних символів. Френсіс Бекон тлумачив античні міфи у праці «Про мудрість давніх» у пізнавальному аспекті, вбачаючи в образах міфології алегорично подану картину світу та його походження. Звернення до античної міфології завершилося її переглядом, новим прочитанням і створенням наново.

Представники німецького просвітництва ставилися до міфології з великим пієтетом. Й. Вінкельман вважав, що античність дала світові неперевершений ідеал краси, окремі міфологічні теми та сюжети дослідник аналізує в історії мистецтва давнини. Г. Лессінг критикує класицистів і Й. Вінкельмана; на зразках грецького мистецтва, міфологічних образів він створює свої естетичні концепції та стає на

захист мистецтва, більше пов'язаного з життям, проти ідеалізму Й. Вінкельмана. Й. Гердер вбачав у міфах вияв національної своєрідності, свідомості народу, поетичне вираження народної мудрості, що втілювалося народній творчості, фольклорі. Він обґрунтував перспективність і навіть безальтернативність міфів для тогочасної художньої творчості.

В естетиці романтизму міф стає однією з основних тем – не лише твори мистецтва, а й життя загалом тлумачиться як здійснений міф, натомість міф інтерпретується як дійсність, реальність, правда, поезія. З огляду на те, що романтизм формувався в період зростання національної самосвідомості, дослідники цієї доби зверталися до витоків націй – фольклору, міфології. Ф.Шлегель у «Промові про міфологію» (1800) висловлює думку, що міфологія – результат не стільки чуттєвого осягнення та символізації природи, скільки духовного. Міф – стрижень перманентних трансформацій і перетворень образів. Більше того: всі наукові теорії, релігію, містицизм, усю символотворчість, у якій виражалася духовне життя людини, Ф. Шлегель розумів як міфологію, що гармонізує навколишній світ.

У сучасному неотрадиціоналізмі модифікується покликання і зміст традиції, що підтверджується процесом відродження релігійних свят і обрядів, пов'язаних з відродженням цілої мережі дохристиянських слов'янських вірувань. Етнічна релігія «Рідна Віра» існувала перед прийняттям світових релігій і паралельно з ними у вигляді обрядово-звичаєвих норм в побуті й поведінці. В Україні деякі елементи Рідної Віри зберігалися у двовір'ї, на рівні якого поєдналися язичницькі та християнські світоглядні уявлення. Активне відродження цієї релігії зараз спостерігається в Україні.

Традиційна календарна та релігійна обрядовість відображає етнічне, соціальне, історико-культурне життя людей. Гуманістична ідея є домінуючою в традиційній обрядовості українського народу. Формування й збереження сталості культури в рамках традиціоналізму реалізується за допомогою виконання обрядів життєвого циклу. Відтак, соціокультурний неотрадиціоналізм безпосередньо пов'язаний зі способами існування традицій у сучасних умовах і механізмами трансляції й адаптації соціокультурного досвіду до мінливих умов. Соціокультурний неотрадиціоналізм особливе значення має в сімейно-побутовій сфері, в обрядах життєвого циклу жінки, оскільки саме в родині й насамперед за допомогою жінок здійснюються збереження і трансляція етнічної культури.

Обряди та календарні свята етнографічної групи українців увібрали в себе основні риси соціального життя, позначені впливом основного господарсько-культурного типу. Вони розкривають естетичну, комунікативну, морально-етичну функцію обрядів та звичаїв. У соціокультурному неотрадиціоналізмі має місце процес ревіталізації обрядів життєвого циклу, який полягає у формуванні рефлексованих, упорядкованих соціальних норм. Процес ревіталізації постає

способом відродження того змісту, який несе традиція, але в іншому соціальному контексті.

Для глибокого розуміння розвитку народних традицій та процесів трансформації в святково-обрядовій культурі українців посідає низка малодосліджених проблем. Одна з них – культурний симбіоз давніх пластів обрядовості з нашаруванням християнських елементів. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. з активізацією неоязичництва дискусії навколо впливу християнства на традиційну культуру загострилися. Існує декілька поглядів на цю проблему, які дуже різняться. Одне коло вчених переконане, що з введенням християнства, старий поганський зміст народних звичаїв християнської віри органічно ввійшов в суспільне й особисте життя наших пращурів. Ця думка є досить дискусійною. Полярну позицію займають прихильники давньої рідної віри, тобто первісних світоглядних уявлень. Вони вважають, що християнська релігія негативно вплинула на еволюцію традиційної культури українців, спричинила до втрати системи стародавніх народних цінностей і духовності.

Календарні свята та обряди етнографічної групи українців позначені впливом господарсько-культурного типу. Вони розкривають комунікативну, естетичну, морально-етичну функцію звичаїв і обрядів. При цьому традиційна етнонаціональна культура, котра розглядається як система обрядових практик та етнокультурних цінностей, утворює своєрідний фундамент культурного неотрадиціоналізму. Якісна відмінність традиціоналізму від неотрадиціоналізму полягає у пріоритеті рефлексуючої свідомості як основи функціонування механізму традиції. Йдеться про органічне поєднання її раціональної доцільності та символічного відображення соціокультурної реальності, коли виконання певних звичаїв і ритуалів покликане здійснити функцію самоідентифікації соціальних суб'єктів.

Під театральною традицією ми розуміємо не застарілі стереотипи, закостенілі форми, а найвищі зразки високохудожнього театру, якому властиве глибинне проникнення у драматургію, стилістику автора, розкриття найтонших людських почуттів. Йдеться про театр образний, метафоричний, поетичний, який би, увібравши в себе найкращі досягнення світового, залишався де-факто глибоко національним.

Про виникнення українського театру можна говорити з доби Ренесансу. Скоморохи спочатку грали вистави для князів і бояр, а потім мандрували містами і селами. На останні відомості про скоморохів можна натрапити в ХVІ ст. Були в Україні й комедіанти, які, граючи на інструментах та співаючи пісень у жанрі балади, як правило, супроводжували їх інтенсивною жестикуляцією і мімікою.

Усі види театральних вистав доби Середньовіччя (містерії, міраклі, мораліте) були засвоєні українськими братськими та іншими школами. Містерію, вигнану з храму, замінила духовна драма, яка практикувалася і в нижчих школах. Втративши свій початковий зміст, вона набула нового педагогічно-пропагандистського

забарвлення. В єзуїтських колегіумах презентувалися прекрасні театральні постановки з латинськими віршованими п'єсами (виразним прикладом може слугувати Кам'янецький єзуїтський колегіум).

У добу рококо в Україні виникає вертеп – вид лялькового переносного театру, яким спочатку користувалися мандрівні школярі, представляючи у своїх виставах лялькових персонажів Різдва Христового. Фольклор приніс у вертеп комічне, ввів низку персонажів, на перший погляд не пов'язаних з персонажами різдвяних містерій, наділивши їх стрімким рухом. Первісний вертеп, безперечно, вплинув і на творчість І. Котляревського.

На початку XVIII ст. освічену шляхту вже не задовольняли вузькі рамки вертепу. Великі магнатські маєтки – Тульчин, Ізяслав, Миньківці, Меджибіж та ін. стають власниками перших приватних театрів. Перший театр європейського гатунку Україна побачила наприкінці XVIII ст. У Харкові йшли російські вистави, а в Кам'я'нці-Подільському – польські. 1789 р. в Харкові побудували постійний театр, який очолив Г. Квітка-Основ'яненко.

Питання шляхів розвитку української культури, вибору її орієнтації на європейські зразки чи на власні фольклорно-етнографічні традиції хвилювало М.Вороного, Б. Грінченка, М. Драгоманова, П. Куліша, Лесю Українку, І. Франка, а дещо пізніше – М. Зерова, М. Хвильового та інших. З 1922 р. головним ініціатором експериментальних пошуків в українському театрі стало мистецьке об'єднання «Березиль» (МОБ), очолюване Л. Курбасом (1887–1937).

Кінець XX ст. в Україні пов'язаний з прискоренням процесів ідеологічної переорієнтації суспільної свідомості. У 1993 р. в Луцьку відбувся фестиваль «Різдвяна містерія», де показували сучасні вертепи не тільки з України, а й з Іспанії, Франції, Німеччини, Канади, Польщі та Білорусі. Метою організаторів фестивалю було насамперед відродження релігійної традиції. Театр завжди виконував декілька функцій – виховну, просвітительську, естетичну, культурологічну, націєтворчу і т. ін. Особливо це стосується державних, академічних театрів, які повинні високо нести свою відповідальну місію - бути художнім і водночас моральним, духовним камертоном нації, працювати для різних прошарків населення, наближати його до себе та глядачів, сіяти розумне, добре, вічне.

Митці кожної культурно-історичної епохи прагнули зрозуміти й по-новому осмислити класичну міфологічну спадщину. В цьому контексті цілком закономірна актуалізація феномена міфологізму – способу відтворення міфу в літературних творах, обумовленого культурною специфікою епохи, задумом письменника й обраного ним літературного жанру. Значення цього явища в літературному творі не є тотожним його семантичному значенню у первісній моделі міфу. Трансформація міфічних образів у поетичні зумовлена усвідомленням відмінностей суб'єктивних процесів пізнання від об'єктивної реальності.

Міфологічний мотив, опрацьований упродовж багатьох століть, набуває у кожній наступній епосі нових значень, слугує способом об'єктивації нової проблематики і з часом може повністю позбутися своєї архаїчності або ж набути суто символічного значення. Відображення у літературних творах стародавньо-міфологічних уявлень опосередковується шляхом трансформації форм поетичної творчості, зокрема засобами символіки. Проблему ж міфологізму в літературі досліджувала українська міфологічна школа, досвід якої згодом використав автор психолінгвістичної концепції теорії літератури О. Потебня, поклавши в основу ідею психологічної спорідненості між словом, міфом та літературним твором. Вияви міфологізму виразно транслюють сучасний латино-американський роман Г.Маркеса та Х. Гастуріаса, український химерний роман 1970-х рр. (В. Земляка, П. Загребельного, В. Дрозда), літературна балада (І. Драча, Г. Мовчана, М. Воробйова).

Поряд з різними міфами, легендами у європейській культурі епохи античності й Середньовіччя можна виокремити декілька інших важливих типів усних наративів, які могли слугувати джерелом формування повсякденних вистав про минуле у відповідних груп слухачів. В часи античності це насамперед різноманітні промови та риторичні дискурси. Про зв'язок риторики зі знаннями про минуле говорить хоча б той факт, що найвідоміша характеристика історії, дана Цицероном, була співвіднесена з ораторським мистецтвом.

Творцями потужної культурної традиції в історії української літератури стали Т. Шевченко, І. Нечуй-Левицький, В. Стефаник, В. Підмогильний, Т.Осьмачка, брати Григорій і Григій Тютюнники. Сучасний світовий літературний процес характеризується посиленою увагою до традиційного літературного матеріалу. Дана тенденція, започаткувавшись наприкінці ХІХ ст. у слов'янських літературах, виразно матеріалізувалася у новітніх мистецьких концепціях неоміфологізму та неотрадиціоналізму. У сучасній культурі ця тенденція ще більше увиразнилася таким феноменом, як неоміфологічна поетика. Поняття міфопоетики, характерної для західного літературознавства, тлумачиться в контексті функціонування літературно-міфологічних структур.

У розділі 4 «Вияви неотрадиціоналізму в образотворчому мистецтві» простежується посилення неотрадиціоналістських тенденцій у живописі, скульптурі та графіці. Сутність неотрадиціоналістської орієнтації у художній культурі полягає у наведенні культурних містків між пафосом деструкції та адаптацією традиції до нових умов культурної творчості. Зіткнення новаційних технологій художнього формотворення у сфері культури з мистецьким неотрадиціоналізмом і відвертим ретроархаїзмом породжує низку проблем, розв'язання яких без адекватного аналізу культуролого-естетичного підходу, зорієнтованого на онтологічне розуміння феноменів мистецтва, є практично неможливим.

Як і в інших течіях, у неотрадиціоналізмі вплив живопису базується на найбільш ефективному естетичному кольорі, перетворюючи його в один із найважливіших засобів художнього освоєння світу. Основним образотворчим та естетичним засобом живопису є система кольорових поєднань (колорит). У цьому сенсі посттрадиціоналістська парадигма художньої культури позначена стадіальною послідовністю зміни передромантичної, романтичної та постромантичної парадигм.

Ідеологи неотрадиціоналізму Е. Геллер, Б. Андерсон, К. Дойч і ін. стверджують, що на антропологічному рівні розвиток людства супроводжується стрімким скороченням тривалості життя, руйнуванням моральних цінностей і збідненням людського розуму, комічними засиллях раціоналізму, сцієнтизму та дезінтегруючого індивідуалізму.

Неоміфологізм – специфічна для ХХ ст. форма художнього мислення, котра передбачає особливе ставлення до міфологічних сюжетів, образів і символів, які не стільки відтворюються, скільки реалізуються в процесі гри, породжуючи нові міфи, співвідносні із сучасністю.

Трактування зв'язків українського неоміфологізму і неотрадиціоналізму з постмодерною мистецькою парадигмою до висновку про сучасну міфопоетичну образотворчість як певне «перевизначення» постмодерну, «відповідь» на виклики постсучасності. У мистецтві модернізму вперше відбулося включення в сучасний мистецький обіг первісної архаїчної міфології, дослідженої етнологією ХІХ – ХХ століть. Вітчизняна традиція мистецької міфологізації предметно-речового світу утвердилась завдяки подвижницькій діяльності К. Білокур, Я. Гніздовського, Ф. Манайла, М. Приймаченко, Р. Сельського.

Неотрадиціоналізм у мистецькій творчості демонструє собою модернізовану ідеологію цивілізованих суспільств, спрямовану на абсолютизацію традиції. Разом з тим неотрадиціоналістськими тенденціями позначено широку сукупність художніх явищ у культурі ХХ ст., пов'язаних із безпосереднім опертям на історичні традиції мистецтва. Історія неотрадиціоналізму як напряду мистецької творчості сягає кінця ХІХ ст., коли в естетичній культурі набули потужного розвитку міфологізм та утопізм.

У неотрадиціоналістському живописі опертя на багатовікову традицію поєднується з новітньою художньою стилістикою, яка стає дедалі важливішою у розвитку жанру. Для художньої культури ХХІ ст. настав період міжстильового синтезу, коли на основі різних історико-культурних традицій генеруються нові, просякнуті духом універсалізму й гуманістичної осмисленості мистецької творчості.

Початок ХХ ст. пов'язаний зі становленням творчості українського митця І.Кавалерідзе, талант якого розкрився як у мистецтві скульптури – пам'ятники княгині Ользі, Г. Сковороді, Т. Шевченку, Артему; погруддя Б. Хмельницького, О.Пушкіна, М. Гоголя, М. Мусоргського; кілька портретів Ф. Шаляпіна. Останнім

часом в українському скульптурному мистецтві з'являються художники, які пов'язують свою творчість зі станковою скульптурою (Є. Прокопов, А. Куш).

Розвиток мистецтва скульптури у сучасній Україні характеризується активним діалогом неотрадиціоналізму та новітніх соціокультурних явищ і процесів. Сучасна художня практика засвідчує високий професіоналізм вітчизняних скульпторів й закономірну інтегрованість їх творчості у загальноєвропейський та світовий культурно-мистецький процес.

Творчий стиль видатного художника-графіка й ректора Української академії мистецтв Г. Нарбута формувався під впливом ренесансних ідей німецького живописця, гравера й теоретика мистецтва А. Дюрера, традицій неокласицизму та модернізму. 1917 р. він зацікавився створенням ілюстрованої «Української абетки, в якій досяг лаконічності малюнку, поєднаного з вишуканістю композиції та колористики, витонченою технікою, бездоганним художнім смаком. У трактуванні літер митець використовував найкращі надбання української рукописної і друкованої книги, а також досягнення західноєвропейських типографів. На основі шрифтів стародрукованих книг Г. Нарбут створив новий український шрифт, який згодом назвали «нарбутівським». На обкладинках часописів «Мистецтво», «Зоря», «Солнце труда» та ін. Г. Нарбут зображував козаків-бандуристів, стилізовані квіти, український орнамент, інтегровані традиційно чіткою графічною логікою у єдину гармонійну цілісність.

На розвиткові вітчизняної графіки позначилися істотні впливи загальноєвропейських художніх течій – модерну, символізму, неопримітивізму, футуризму, кубізму, експресіонізму, конструктивізму, функціоналізму, сюрреалізму, Ар Деко, неокласици тощо. Не дивно, що роботи художників за таких мистецьких обставин зазнали відчутних стилістичних нашарувань, що позначилося на загальній картині стану українського графічного мистецтва.

Складна динаміка подальшого розвитку мистецтва української графіки реалізовувалась через співіснування різноманітних стильових напрямків, серед яких можна виокремити академізм, модерн, символізм, авангардистські та неоавангардистські течії, поєднання різних культурно-історичних типів – новітніх, традиційних та архаїчних. До активу слід залучити зразки пам'ятників культури, минулих художніх традицій, адже сучасна культура супроводжується різноманітними історичними формами, які відображають органічний зв'язок минувшини та сьогодення. Становлення й утвердження нової художньої мови відбувалося в умовах динамічного взаємоперетину усталених традиційних художніх мотивів та нових графічних засобів утілення образу.

Плідними для вітчизняних художників-графіків стали зв'язки з графіками мистецьких осередків Москви, Петербурга, Відня, Мюнхена, Парижу, Праги та Кракова, де українські художники мали можливість здобути фахову освіту й експонувати свої творчі здобутки, входити до різних мистецьких товариств і художніх об'єднань. Потужним осередком неотрадиціоналізму стала Українська

академія мистецтв, в якій викладали видатні представники вітчизняної графіки Г.Нарбут, М. Бойчук та В. Кричевський.

Високомистецьким творам живописця і графіка М. Дерегуса притаманна виняткова майстерність, поетичність, знання етнографії та народний український гумор. Художник інтерпретував колізії й героїв літературних творів у лірико-романтичній та епічній манері, посиленій експресією. Зрештою, це стосується й численних ілюстрацій інших художників-графіків до класичних творів художньої літератури: зокрема, В. Касіяна до «Кобзаря» Т. Шевченка та С. Адамовича до «Землі» О. Кобилянської.

Станкові серії, які залишив майбутнім поколінням М. Дерегус, зокрема «Шляхами України» та «Українські народні думи й історичні пісні», позначені романтичністю, вишуканою ліричністю. В них використано нові естампні технології поряд з традиційною аквареллю. Вочевидь самотутньою і талановитою є графічна манера одеського художника Д. Беккера, автора понад 700 екслібрисів, великої кількості ілюстрацій до книг і полотен станкової графіки.

Наукові дослідження графічного мистецтва ХХ ст. як концептуального об'єкта історії мистецтва сприяють подальшому розвитку цілісного комплексу духовної культури України зі збереженням прогресивної національної ідентичності в європейському та світовому культурному контексті шляхом осмислення й акумуляції традицій вітчизняної графіки під впливом розвитку сучасних естетичних смаків і потреб.

У розділі 5 «Неотрадиціоналізм у прикладних мистецьких практиках» розглянуто неотрадиціоналістські тенденції у декоративно-прикладному мистецтві та моді. Сучасний дизайн декоративно-прикладної продукції позначений широким діапазоном технологій і матеріалів, стилів і напрямів. Процес поступової їх еволюції є закономірним у контексті з новітніми технологічними процесами та намаганням подолати протиріччя предметно-просторового середовища.

Сучасні художники з професійної декоративної майстерності в найрізноманітніших мистецьких жанрах і техніках використовують різноманітні матеріали в контексті сюжетного, образно-пластичного композиційного рішення. Послугуючись однаковими символами, індивідуально кожен митець надає їм власне, оригінальне смислове значення. Це робить символіку декоративного мистецтва доволі строкатою і суперечливою.

З цікавістю сприймаються постмодерністські інтерпретації найдавніших символічних форм (глека, макітри, миски), здійснені сучасними художниками-кераміками Л. Богинським, В. Оврахом, О. Росем та А. Скорим та ін., які можуть бути універсальними і яскравими засобами втілення найсучасніших мистецьких ідей. Зазначені предмети, які були ритуалізованими символами вмістилища душ і духів у прадавні часи, використовували в обрядових слов'янських ритуалах, пов'язаних із шануванням предків. Створені нашими пращурами зразки стилізованого домашнього посуду просякнуті ідеєю антропоморфізму, що

проявляється не лише у формах, а й у побутово-господарській лексиці (назві окремої частини посуду: горло, плічка, ручки, носик тощо).

Художньо-естетичний стрижень львівського гобелену представлений геометризаним началом у комбінації зі складними абстрактними символами. У своїй практиці митці часто працюють з орнаментальними мотивами у писанкарстві, килимарстві, вишивці. Спираючись на багатовікову культурну традицію, прикарпатські митці звертаються до експресивної мови геометрії кола (символ абсолютної довершеності у дохристиянському культі сонця, мандалу тибетських монахів, сферичних конструкцій прадавніх астрономів тощо), квадрату (символу орієнтації людини у просторі, знаку матеріального світу, чотирьох життєдайних стихій та сторін світу), трикутника (символу триєдності, в язичництві – людської душі, а у християнстві – Святої Трійці). Щоправда, у творах сучасних художників світоглядні змісти давньої символіки, як правило, втрачаються: вони постають лише орнаментальними мотивами (мистецькі композиції О. Парути-Вітрук, Л. Квасниці-Амбіцької, В. Ганкевича, Б. Губаля).

Митці, які використовують техніку батика, послуговуються першоджерелами народного мистецтва. Їх звернення до його прадавньої практики допомагає поєднати у своїх композиціях старовинний досвід і сучасне художнє мислення, втілити в них неосяжний і плінний час. У творах художників Н. Дяченко-Забашти, Л. Нагорної, З. Шульги, Г. Забашти, А. Шнайдера простежується генетичний зв'язок з минувшиною, подих століть крізь призму орнаменту і символів керамічних виробів, які нагадують первісні архетипи трипільської культури.

Професійних митців сучасної української декоративної майстерності, які прагнуть відновити давні народні традиції ремесла, надихають пам'ятки трипільської культури і княжої доби, традицій східно-слов'янської естетики. Твори художниць Л. Семикіної, Г. Забашти, Т. Печенюк та ін. відображають символіку закодованих орнаментів язичництва та християнства. Реалізації художньо-естетичних потреб українців успішно сприяє діяльність дизайнерів на ниві декоративно-прикладної майстерності, поглибленій у народно-етнографічні джерела. Власне етнодизайн існував завжди, адже творча діяльність народних майстрів та професійних художників має в собі національні риси.

Існує стійка зацікавленість тими видами прикладного мистецтва, які спрямовані на створення досконалих естетичних практичних об'єктів матеріального середовища. Значною мірою ця зацікавленість стосується дизайну, об'єкти якого включають в себе сукупність естетичних, функціональних, ергономічних технологічних властивостей.

Традиційне народне українське вбрання характеризується комплексністю, що відбиває як майновий і сімейний стан людини, її вік, так і регіональні ознаки. Одяг також віддзеркалює еволюцію національного світогляду, системи цінностей, звичаїв, обрядів, вірувань тощо. Здавна одяг виконував низку функцій, серед яких

варто виокремити захисну, оберегову (магічну, обрядову), естетичну, етнічну, соціальну, статево-вікову. Залежно від призначення одягу, підкреслюється одна або декілька функцій (святкове вбрання – естетична, весільний чи поховальний – обрядова функція), інші відходять на другий план. Наприкінці XIX – у першій половині XX ст. значні зміни в побуті й світогляді українців зумовили появу принципово нових функцій одягу, що докорінно перебудувало його функціональну структуру та її емоційний зміст.

Спрямування України на європейську культурну модель розвитку вплинуло й на ті естетичні орієнтири, які практично стають провідними для всіх сфер культури в сучасному українському суспільстві – від академічного мистецтва до шоу, модельного бізнесу, масових виявів естетичної свідомості.

Національні традиції – специфіка й прерогатива процесу формування художнього образу в мистецтві певної національної спільноти, які особливо актуалізуються в часи загострення аспектів національної самоідентифікації. Національне мистецтво включає в себе традиції певного регіону чи етнічної спільноти, тому й позначене значно ширшим діапазоном історичної та соціокультурної бази, яка, зокрема, ґрунтується не лише на апелюванні до традиційного мистецтва народу, а й до глибин його історії, мистецьких стилів тощо. Відтак, цілком логічним у неотрадиціоналістичному моделюванні костюма є звернення українських дизайнерів до образної мови моди Київської Русі чи доби козацтва, адже мода – це циклічна форма соціально-культурних ідей, цінностей, стилів і т. ін.. Вона характеризується мінливістю, оригінальністю, високим семіотичним статусом інноваційних елементів. Традиція ж постає відносно стабільною формою соціокультурної спадщини, що репродукує історично сталі еталони, передбачає постійність, спадковість історичного досвіду і високий семіотичний статус архаїчних елементів.

Для визначення стилістичних особливостей сучасного костюму з використанням національного одягу як об'єкта творчості, слід звернути увагу на так званій «етнічний стиль», або «кантрі», чи просто народний. В моді він набув поширення з початку XX ст. внаслідок посилення інтересу до народного традиційного одягу. Етностиль формується на початку 1970-х рр., коли в колекціях культових дизайнерів одягу все більше почав цінуватись аспект «національного духу».

Сучасний костюм цього стилю виконаний у дусі національного одягу із запозиченням його основних рис – багатошаровість, засобів декоративного оформлення, колориту. Він також передбачає наявність різноманітних доповнень і аксесуарів, що притаманні народному одягу. Цей стиль знайшов своє відображення в колекції японського дизайнера Кензо Такада, яким були використані мотиви національного костюма країн Південно-Східної Азії.

У творчості французького модельєра К. Лакруа простежуються етномотиви конкретно регіональних традицій. Етнічний стиль проявляється в наданні

сучасному одягу рис національних і традиційних костюмів. Стилізований може бути весь ансамбль або окремі його частини. Творчість Ів Сен-Лорана демонструє захоплення фольклорним і різноманітними ретростилями в дизайні. Особливості етнічного костюму просідають чільні позиції в світовій моді як джерело творчості. Вони є осередком особливого зацікавлення провідних європейських дизайнерів.

У сучасному моделюванні одягу використовуються найкращі національні традиції, як-то: вимоги до матеріалу, крій, техніка виконання, оздоблення, колористика тощо. При цьому слід аналізувати як конструктивні прийоми створення об'ємно-просторових форм одягу, так і орнаментально-колористичні (декоративні) особливості його художнього оформлення.

У розділі 6 «Музичний дискурс неотрадиціоналізму» пріоритетну увагу зосереджено на відродженні традицій у музичній та хореографічній сферах. У межах «архетипних образів» культурних форм відбувається поступове шліфування алогічних, сплутаних образів, які перетворюються на символи, довершені за формою й універсальні за змістом.

Ідея синтезу літератури та музики органічно вплітається у мистецьку творчість. Зокрема, вагнерівське поєднання музики, поезії та сценічного дійства імпонувало багатьом поетам-символістам і музикантам. Музичне мистецтво, філософія та міф зливаються в єдину цілісність в операх Р. Вагнера – «Перстень Нібелунга», «Летючий Голландець», «Тристан та Ізольда».

У російській оперній класиці за легендами, билинами та міфологічними сюжетами створено теж чимало шедеврів: опери «Руслан і Людмила» (М. Глінки), «Русалка» (О. Даргомижського), «Снігуронька», «Садко» та «Казка про золотого півника» (М. Римського-Корсакова), «Князь Ігор» (О. Бородін) та ін. На українському фольклорно-традиційному матеріалі побудовано опери М Лисенка «Наталка-Полтавка», С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм» та інші.

Для української міфологічної традиції, яка відтворює риси, притаманні синкретичному мисленню (об'єднання людини і природи), характерною є відсутність метафізичного начала, яке розділяє раціональне та інтуїтивно-образне осягнення світу, забезпечуючи, таким чином, природність входження людини у світ буття. Архетипи «софійності світу», «природи» та «шляху», притаманні українській ментальній традиції, слугували відтворенню відповідних моделей поведінки, зорієнтованої на відкриття внутрішніх потенцій для «самооновлення».

Визначальною рисою ментального поля ХХ ст. стала неоміфологічна свідомість. У своїй художній творчості митці активно повертаються до міфологічних сюжетів, мотивів і образів. Міф починає сприйматися не лише як архаїчний першозразок, а й як споріднена властивість ментальності людини.

Пісенна фольклорна традиція входить в контекст сакральних вокальних шкіл, і – навпаки – згодом сакральні вокальні школи впливають на сучасний музичний простір, де домінує фольклорна традиція. Еквівалентність сакралізації та десакралізації стає симетричною в контексті неоміфологізму в сучасній музичній

культури. Не дивно, що важливою рисою розвитку української культури на сучасному етапі є її доволі помітний, порівняно з іншими країнами, фольклоризм.

Фольклору внутрішньо притаманні традиційність текстів і характеру виконання, передача їх з покоління у покоління, збереження творів, сюжетів, образів, форм і художніх засобів протягом тривалого часу. Фольклорна, як і популярна, форма мистецтва створюється широкими верствами населення. Він завжди локалізований, тобто пов'язаний із традиціями певної місцевості, і є демократичним за своїм характером. Щоправда, місцем зосередження фольклорної культури постає, як правило, село, тоді як популярна культура продукується в місті.

Сила впливу сучасної масової естради пояснюється також постійною соціальною потребою в міфі-ілюзії, що активно пропагується інститутом «зірок» естради, спорту, кіно, телебачення. Людині загалом властиво жити в оточенні міфів, тому міфологія стає одним з основоположних чинників її буття. Чутлива до соціального замовлення масова естрадна культура починає виробляти локальні ігрові міфи, які хоча й мають специфічного адресата і стосуються специфічної сфери життя, проте завдяки засобам комунікації швидко розростаються до загальносуспільного масштабу.

На розвиток естрадної пісні активно впливає потужний емоційно-психологічний та естетичний потенціал фольклору. Професійні композитори прагнуть максимально повно використовувати невичерпну скарбницю багатовікового українського народного мелосу. Зокрема, пісні М. Мозгового становлять винятково важливий етап розвитку національної поетичної традиції, яка набуває особливої потужності і водночас інтегрується в сферу світової традиції. Причому, народно-пісенний доробок у митця постає в новій якості – як міфопоетизм, тобто відродження міфологічного світообразу в його унікальній здатності бути образним еквівалентом філософсько-поетичного змісту музики і тексту, зберігаючи при цьому національний тип світопізнання.

Основними виявами українського неотрадиціоналізму в музичній культурі нашого часу є неоміфологізм та, у вужчому розумінні, – музичний неофольклоризм, який, власне, слід вважати складовою неоміфологічного дискурсу. Недарма неофольклоризм називають у числі найхарактерніших явищ художньої культури України кінця ХХ – початку ХХІ ст. і визначають його як одну з найвпливовіших загальностильових тенденцій.

Сучасні масові свята пісні й танцю органічно споріднені з традицією майданних дійств епохи Ренесансу – подібно до того, як спортивні змагання сягають своїм корінням античної культури. Видовищно-зорова специфіка сучасного художнього мислення відбилася на характері сприйняття музики й літератури: людина постінформаційної, комп'ютерної цивілізації якісно по-новому читає й слухає. Кінець ХХ – початок ХХІ століття позначився якісно новою зацікавленістю пластичною образністю.

Традиційне мистецтво народного танцю здавна виконувало функції потужного засобу етно-культурної самоідентифікації і прищеплення національної самосвідомості. Це в повній мірі відповідає дійсності з огляду на те, що зовнішня культурна експансія призводить до розмивання і втрати українських хореографічних традицій. За таких обставин об'єктивно актуалізується культурно-просвітницька діяльність академічних і самодіяльних хореографічних колективів.

Виконавці народних танців в кожній історичній епосі переймалися новими пластичними віяннями, відкидаючи застаріле та вносячи нове. В своєму історичному русі хореографічні лексичні форми епізодично змінювалися одна на іншу, згодом попередні змінювалися наступними. Закономірним наслідком цих процесів стало реформування традиційного українського танцю, яке відбувалося за двома напрямками: на основі класичного танцю та відмежування і навіть розриву з його академічними традиціями, а також на підставі впровадження нових танцювально-лексичних форм.

Аналізуючи процеси розвитку сучасного хореографічного мистецтва, слід наголосити на його органічному зв'язку з фольклорними традиціями. Фольклор є актуальним, доки адекватно відображає діалектику суспільного життя, перебіг історичних подій і специфіку народного побуту. Обробка зі збереженням оригінальності традиційного народного танцю є найважливішим завданням хореографічної теорії і практики сьогодення.

Творення нових танцювальних форм неможливе без заглиблення в архетипні пласти національної музичної культури, народного епосу тощо. Сценічно інтерпретуючи певний народний танець, балетмейстер має сумлінно поставитись до його змісту і форми, детально відтворити його образність, композиційну цілісність і складний компонентний склад художнього образу. Глибоке знання історії народного танцю, його колориту, специфіки народного художньо-образного мислення та психології є безумовною запорукою успішної сценарно-постановочної діяльності. Саме цією рисою позначена багаторічна діяльність провідних балетмейстерів, керівників професійних та любительських колективів України на ниві розбудови сучасного національного народно-сценічного танцю.

Національно-культурне відродження в сучасній Україні супроводжується поглибленням та інтенсифікацією досліджень архетипів вітчизняної історії і культури. Завдяки потужному потенціалові багатовікової української культурної традиції відбуваються позитивні зрушення в опануванні населенням різних регіонів фольклором, звичаями і обрядами, народною піснею і танцем.

ВИСНОВКИ

Концептуалізація засобом соціально-філософського аналізу закономірностей, особливостей і чинників неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену України дає підстави для наступних висновків:

1. Традиції – це соціокультурна спадщина, котра передається від покоління до покоління і відтворюється в суспільствах і соціальних групах протягом тривалого часу. Традиції містять об'єкти соціокультурної спадщини (матеріальні й духовні цінності), процеси соціокультурного успадкування та способи цього успадкування. Функції традицій можуть виконувати культурні зразки, інститути, норми, цінності, ідеї, звичаї, обряди, стилі тощо. Завдяки відтворенню і передачі досвіду попередніх поколінь традиція забезпечує безперервність і внутрішню єдність суспільства. Будучи генетично первісною формою впорядкування і структурування соціокультурного досвіду і діяльності, вона утримує індивіда в буттєвому, аксіологічному і сенсожиттєвому потоці культури й історії.

2. Термін «традиція» вживається в широкому та вузькому значеннях. У широкому – це універсальна форма фіксації, закріплення і вибіркового збереження тих чи інших елементів соціокультурного досвіду, а також механізм його передання, що забезпечує надійну спадкоємність у межах соціокультурних процесів. У вузькому значенні термін «традиція» застосовується для опису і пояснення структур поведінки і характеру вірувань упродовж тривалого часу в межах одного суспільства або регіонів, яким властиві спільні культурні надбання. В такому контексті поняття «традиція» часто ототожнюється з термінами «обряд», «ритуал», «звичай», «звички». Традиція постає максимально синкретизованою формою регулювання діяльності.

Нині у фаховій літературі превалує двоїсте розуміння традиціоналізму – з одного боку, як «дорефлексивної» суспільної самоорганізації, а з іншого боку, як ідеологічної реакції суспільства на вторгнення фактора чужорідного, стороннього чи такого, що вносить докорінні зміни в світоглядні основи індивідуального і суспільного буття.

3. Архаїзаційні тенденції віддзеркалюють цінність, значущість для індивідів, соціальних груп і соціумів архаїчного соціокультурного досвіду, що проявляється в різних за формами орієнтаціях на архаїчні соціальні практики й культурні змісти, котрі виникають в умовах соціальних змін. Архаїзаційні тенденції є універсальним соціальним механізмом, який дає змогу суспільству, групам, індивідам зберігати свою ідентичність і соціальний порядок за кризових умов.

Попри спільність апеляцій до минулого соціокультурного досвіду, традиціоналізація суспільства має принципові відмінності від архаїзації: якщо традиціоналізація характеризується орієнтацією суспільства на збереження традицій історичного минулого загалом, у цілому, то архаїзація акцентована на конкретно-історичному архаїчному культурному досвіді.

4. Неотрадиціоналізм – це зміст традиції у сприйнятті неотрадиційної свідомості. Неотрадиціоналізм якісно відрізняється від традиціоналізму тим, що реалізація механізму традиції має місце за умови свідомої рефлексії. У цьому аспекті соціокультурна реальність органічно поєднується з раціоналістичними

факторами і міфологічною символікою, що відображує важливість дотримання певних звичаїв і ритуалів у процесі соціальної самоідентифікації особи.

Неотрадиціоналізму притаманне спрощення традиційних звичаєво-побутових практик і водночас поглиблення їх рефлексійності та символічної ускладненості. Пріоритетного значення набувають не формальні атрибути (емблеми), ритуали і процедури традиції, а змістовні імперативи, базові архетипи, світоглядно-духовний потенціал індивідуального і суспільного розвитку, який потребує реалізації.

Онтологічну основу змістовних характеристик поняття неотрадиціоналізму утворює традиційна етнонаціональна культура як система етнокультурних цінностей та обрядових практик. Особливо виразно неотрадиціоналістські тенденції виявляють себе в народній культурі, пов'язаній з найглибшими архетипними рівнями колективного несвідомого.

5. Поняття неотрадиціоналізму ще не набуло чіткого категоріального статусу в сучасній соціальній теорії. Проте, фрагментарно воно включає в себе низку компонентів міфологізованих і переосмислених історичних традицій, посилення на діахронічні феномени культури, які є знаковими для сьогодення. Неотрадиціоналізм демонструє модернізовану версію традиції. Він модифікує покликання й зміст традиції. Традиційна етнонаціональна культура як система насамперед етнокультурних цінностей і обрядових практик, є найпотужнішою основою культурного неотрадиціоналізму. Особливо виразно неотрадиціоналістські тенденції виявляють себе в народній культурі, пов'язаній з найглибшими архетипними рівнями колективного несвідомого.

6. У рамках неотрадиціоналізму простежуються два основні різноспрямовані процеси. Перший орієнтований на відхід від традиції, на рух до західних світоглядних і культурних цінностей, на вестернізацію. Фактор традиційності в цьому разі є чимось незжитим, що природно зберігається, далеким від свідомої рефлексії, своєрідною «залишковою традиційністю». Другий процес орієнтований на повернення до традиції, на її відновлення. Він пов'язаний з рефлексією щодо основ традиції і її світоглядною реконструкцією.

Перший процес може бути названий модернізацією культури, другий – її традиціоналізацією, а цілепокладаючий орієнтир на нього – традиціоналізмом. Зрозуміло, така класифікація, як і будь-яка інша, досить умовна й дозволяє скоріше встановити крайні межі явища неотрадиціоналізму, ніж охарактеризувати весь спектр перехідних форм – більш-менш концептуалізованих підходів до традиції, спрямованих тією чи іншою мірою на її відновлення або відродження.

7. Історичне буття кожної традиційної культури є взаємодією традиції як прагнення зберегти себе в незмінному вигляді та інновації як сукупності відцентрових сил і факторів, усього того, що розмиває, розхитує, девальвує традицію. На традиційну культуру чатують дві небезпеки: вона костеніє під впливом скрупульозного, але суто формального дотримання застиглих норм, а

також руйнується в результаті нестримного «новаторства», спрямованого на розрив з будь-якими традиційними приписами. Кожне покоління, отримуючи в своє розпорядження деяку сукупність традиційних образів, не просто сприймає і засвоює їх у готовому вигляді, а здійснює їх інтерпретацію. У цьому сенсі можна констатувати дотримання традицій і водночас впровадження інновацій, здійснення своєрідного синтезу першого та другого.

8. Достеменно притаманна людині потреба в сенсі й стабільності знаходить у міфові можливість своєї реалізації, свого перманентного відтворення, підтверджуючи неусувність міфу з індивідуального і суспільного буття. Міфопоетика не є синонімом міфу, хоча і безпосередньо з ним пов'язана. У стислому вигляді міфопоетику можна визначити як певне відображення домінування міфопоетичного світосприйняття, тобто світосприйняття, котре базується на традиційному типі міфу, що стає очевидним при проведенні порівняльного аналізу принципів причинності, уявлень про простір і час, способів класифікації та ідентифікації, які існують в аналітичному і міфопоетичному світосприйнятті. У предметному плані міфопоетика може бути представлена стародавніми міфами і фольклорними текстами пізніших часів.

Основні сутнісні ознаки міфопоетичного світосприйняття зводяться до вірогідності та варіативності (частковим виявом якої є полііпостасність героїв міфопоетики). На мовному рівні це набуває ознак метафоричності й символічності, множинності імен і найменувань, варіативності наративу (і міф, і казка завжди відрізняються в кожному новому переказі для кожного нового слухача).

Домінування міфопоетичного світосприйняття виникає в певні історичні моменти, які можна назвати своєрідними точками біфуркації людського суспільства, а саме: в період, що передував виникненню складноструктурованої та ієрархізованої суспільної системи (т. зв. «примітивні» або власне «міфологічні» суспільства), і в момент зламу цієї системи (перехідний період у житті соціуму). Забезпечення психологічного комфорту в «хаотичні» періоди суспільного розвитку – основна специфічна роль міфопоетичного світосприйняття.

9. Міфологічну співвіднесеність з реальністю неоміфологізм концептуально відреккомендує найхарактернішою ознакою світоглядної стилістики ХХ століття. Неоміфологізм утілює типову для ХХ століття форму художнього висловлювання, котра передбачає особливе ставлення до образів, сюжетів і символів міфологічного світу, які, самовідтворюючись, породжують нові або реанімують, реінтерпретують старі міфи, актуальні для сучасності й адекватні її викликам, запитам і проблемам. Міфологічній традиції як основі неотрадиціоналізму в цілому притаманний значний гуманістичний потенціал: своїми універсальними етично-психологічними домінантами вона сприяє прогресивному розвитку, самореалізації національних культур.

10. Український неотрадиціоналізм як соціокультурне явище апелює до фундаментальних складових буттєвості українства, котрі зазнають тиску і

піддаються ризику в сучасному світі, якому притаманна девальвація традицій, цінностей і переконань. Соціокультурний аспект неотрадиціоналізму в умовах сучасної України набуває вкрай важливого значення з огляду труднощі функціонування механізму самозбереження і повноцінного розвитку українського культурно-цивілізаційного фактора, а також враховуючи потребу побудови ефективної системи цінностей і принципів суспільної життєдіяльності.

Українська система символічного відображення світу належить до найдавніших і найбагатших систем традиційної культури. Її становлення відбувалось спочатку в лоні синкретизму, а згодом – у рамках фольклорних жанрів, які відображають історичні етапи світорозуміння усної народної творчості.

11. Неотрадиціоналізм є важливим фактором розвитку театрального мистецтва. Театр покликаний виконувати декілька важливих соціальних функцій: виховну, просвітницьку, естетичну, культурологічну, націотворчу і т. ін. Для мистецької діяльності національного театру вкрай важливою є повага до традицій, підтримання високого духовно-естетичного рівня, а також недопущення домінування елементів масової культури і надмірної закомерціалізованості. У цьому контексті перевагу слід надавати неотрадиціоналістичним тенденціям, а новації мають пройти перевірку часом.

12. Неотрадиціоналізм у літературній творчості потребує якісного переосмислення змістової орієнтації і практичної значущості загальнокультурних традицій. Такий підхід допомагає зрозуміти своєрідність інших народів, поглиблює і збагачує національну духовність. Завдяки цьому національна культура набуває ознак органічної частини вселюдського континууму, гармонійно засвоює чуже і водночас збагачує духовні світи інших народів.

13. Розвиток мистецтва скульптури у сучасній Україні характеризується жанровою розмаїтістю і активним діалогом неотрадиціоналізму та новітніх соціокультурних явищ і процесів. Сучасна художня практика засвідчує високий професіоналізм вітчизняних скульпторів і закономірну інтегрованість їхньої творчості в загальноєвропейський і світовий культурно-мистецький процес.

14. Історія розвитку мистецтва української графіки впродовж століть характеризується оригінальним набором неотрадиціоналістських рис і тенденцій, що в поєднанні з полістилізмом зумовлює надзвичайно розлогий і багатий діапазон можливостей її практичного застосування. Українська графіка постає художнім феноменом, котрий реалізував себе в різноманітних виявах (станкова, книжкова, журнальна, театральна, промислова графіка, екслібрис, плакат, малюнок), у широкому просторі нових художніх стилів і напрямів, різні темпи поширення яких сприяють динамічному й гнучкому розвитку цього мистецтва.

15. Неотрадиціоналізм у дизайні одягу є досить актуальним для сучасної української дизайнерської практики з огляду на художні якості народного традиційного строю. Костюм постає системою символів і знаків, яка доносить до людей різні ступені інформативності. Розглянувши особливості

багатофункціональності національного вбрання, вимоги щодо різноманітних стильових напрямків у контексті сучасного моделювання одягу, а також проаналізувавши основні аспекти використання етномотивів, можна констатувати, що перед українськими дизайнерами постає завдання відродження і становлення етнічного стилю не просто засобами запозичення етномотивів народного строю, а й у спосіб переосмислення і рефлексії з нагоди широкої палітри національно-культурного досвіду.

16. Національно-культурне відродження сучасної України характеризується пошуком праоснов вітчизняної історії, прагненням розчистити її джерела, відновити кореневу систему етнопонаціональної культури. Поштовхом до відродження української народної хореографії повинно стати системне осмислення її витоків – зокрема, обрядових танців. Завдяки значному впливу неотрадиціоналізму український танець демонструє виразну самобутність, духовний і творчий потенціал.

17. Наприкінці ХХ ст. Україна долучилася до європейської культурної парадигми, що об'єктивно позначилось на формуванні світоглядно-аксіологічних пріоритетів, котрі фактично набувають статусу цільових орієнтирів, взірців для всіх сегментів соціокультурного простору українського суспільства – починаючи з ментально-цивілізаційної сфери й закінчуючи академічними мистецтвами і модельним бізнесом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Гоцалюк А. А. Неотрадиціоналізм в культурних практиках України: [монографія] / А. А. Гоцалюк. – К.: НАКККіМ, 2012. – 350 с.
2. Гоцалюк А. А. Неотрадиціоналізм в соціокультурних практиках України: [монографія] / А. А. Гоцалюк. – К.: НАКККіМ, 2015. – 365 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Гоцалюк А. А. Українські свята та обрядові дійства весняно-літнього циклу
4. Гоцалюк А. А. Трансформація традиційної обрядовості в народних звичаях та їх релігійна канонізація праслов'янами (на прикладі свята Благовіщення) / А. А. Гоцалюк // Культура і сучасність: альманах. – К.: Міленіум, 2009. – № 1. – С. 75–79.
5. Гоцалюк А. А. Трансформаційні процеси в календарній обрядовості українців в ХХ – на початку ХХІ століття / А. А. Гоцалюк // Культура і сучасність: альманах. – К.: Міленіум, 2009. – № 2. – С. 71–77.

6. Гоцалюк А. А. Традиційна сакральна обрядовість у звичаях та віруваннях українців / А. А. Гоцалюк // Українознавство. – 2009. – №4. – С. 261–264.
7. Гоцалюк А. А. Магічна функція культу вогню та води в календарній обрядовості в контексті української культури / А. А. Гоцалюк // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2009. – № 1. – С. 129–132.
8. Гоцалюк А. А. Українські традиції в етнокультурні гуцулів Карпатського регіону в системі українознавства / А. А. Гоцалюк // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – 2009. – Т. XXIV. – С. 327–336.
9. Гоцалюк А. А. Неоміфологізм як форма неотрадиціоналізму в музиці / А. А. Гоцалюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Серія: філософські науки. – 2011. – № 24 (221). – С. 17–22.
10. Гоцалюк А. А. Неотрадиціоналізм як явище духовної культури / А. А. Гоцалюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць]. – К.: Міленіум, 2011. – № XXVI. – С. 26–32.
11. Гоцалюк А. А. Неотрадиціоналізм у художній творчості / А. А. Гоцалюк // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – 2011. – № 3. – С. 67–70.
12. Гоцалюк А. А. Особливості античної неотрадиції в моді / А. А. Гоцалюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць]. – К.: Міленіум, 2012. – № XXVIII. – С. 146–151.
13. Гоцалюк А. А. Обрядова традиція як механізм культурної спадкоємності. – Філософські дослідження: [зб. наук. пр.] / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – 2012. – Вип. 15. – С. 27–35.
14. Гоцалюк А. А. Неотрадиціоналізм у літературній творчості: досвід дослідження / А. А. Гоцалюк // Культура і сучасність: альманах. – Київ: Міленіум, 2012. – № 1. – С. 62–66.
15. Гоцалюк А. А. Неотрадиціоналізм як архетипічна ознака сучасного суспільства: проблеми і виклики / А. А. Гоцалюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць]. – К.: Міленіум, 2012. – № XXIX. – С. 42–48.
16. Гоцалюк А. А. Філософсько-естетичний поліконцептуалізм сучасного живопису // Науковий вісник Чернівецького університету: [зб. наук. праць]. – Серія: Філософія. – 2014. – Вип. 726 – 727. – С. 253–256.
17. Гоцалюк А. А. Соціально-філософський вимір українського одягу / А. А. Гоцалюк // Мультиверсум. Філософський альманах. – Випуск 6–7 (134–135). – 2014. – С. 134–144.
18. Гоцалюк А. А. Філософія символу в українській музичній культурі / А. А. Гоцалюк // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – Вип. 125. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 97–107.

19. Гоцалюк А. А. Традиції в обрядах гуцулів Карпатського регіону як атрибут соціокультурної ідентичності / А. А. Гоцалюк // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – 2014. – № 1–2(13–14). – С. 194–199.

20. Гоцалюк А. А. Традиції міфологізації художнього простору / А. А. Гоцалюк // Практична філософія. – 2015. – № 1. – С. 76–81.

21. Гоцалюк А. А. Календарно-обрядове свято як духовний феномен української культури / А. А. Гоцалюк // Культура і сучасність: альманах. – К.: Міленіум, 2015. – № 1. – С. 28–33.

22. Гоцалюк А. А. Релігійний дискурс традиційного світогляду в контексті соціально-філософських рефлексій / А. А. Гоцалюк // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2015. – № 2. – С. 12–15.

23. Гоцалюк А. А. Еволюція символіки української писанки / А. А. Гоцалюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць]. – Вип. XXXIV. – К.: Міленіум, 2015. – С. 97–105.

24. Гоцалюк А. А. Традиції в розвитку хореографічного мистецтва як віддзеркалення віддзеркалення соціокультурної ідентичності / А. А. Гоцалюк // Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків: ХНПУ, 2015. – Вип. 45 (частина I). – С. 16–27.

Статті у закордонних періодичних виданнях та виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних:

25. Гоцалюк А. А. Развитие науки как индуктивный процесс / Алла Гоцалюк // Проблемы устойчивого социально-экономического развития республики Армения: сборник научных статей. – Вып. 4 (20). – 2013. – С. 285–294.

26. Гоцалюк А. А. Научные традиции и инновации: природа взаимосвязи / А. А. Гоцалюк // Вестник Поволжской академии государственной службы имени П. А. Столыпина: научный журнал. – № 5(38). – 2013. – С. 31–36.

27. Гоцалюк А. А. Мифологический дискурс сознания: философско-эстетическая рефлексия / А. А. Гоцалюк // Studia Universitatis Moldaviae. – 2013. – № 4(64). – S. 99–105.

28. Гоцалюк А. А. Взаимодействие традиций и новаций в театрально-драматическом искусстве / А. А. Гоцалюк // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Сер. 1: Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія: навукова-тэарэтычны часопис. – 2013. – № 2. – С. 34–43.

29. Гоцалюк А. А. Возрождение и становление национальных традиций в условиях провозглашения независимости Украины / А. А. Гоцалюк // Научные известия Сумгайтского государственного университета. – Том 9. – 2013. – № 3. – С. 53–59.

30. Гоцалюк А. А. Роль традицій у формуванні неоміфологічних тенденцій в культурі / А. А. Гоцалюк // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. –

2015. – Вип 95(4). – С. 140–144 (*Входить до міжнародної наукометричної бази даних РІНЦ*).

31. Гоцалюк А. А. Вплив суспільних чинників на еволюцію різдвяно-новорічних обрядів Гуцульщини / А. А. Гоцалюк // *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. – 2015. – Вип. 98(7). – С. 310–313 (*Входить до міжнародної наукометричної бази даних РІНЦ*).

32. Гоцалюк А. А. Наукова традиція та новація в гуманітарній практиці суспільства // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць* / Під ред. В. Г. Воронкової. – Вип. 60. – 2015. – С. 269–277 (*Входить до міжнародних наукометричних баз даних РІНЦ, EBSCO*).

Публікації в інших наукових виданнях, матеріали конференцій:

33. Гоцалюк А. А. Українські свята та обрядові дійства весняно-літнього циклу / А. А. Гоцалюк // *Українознавство*. – 2008. – № 4. – С. 250–252.

34. Гоцалюк А. А. Вплив політичних чинників на зміни в різдвяно-новорічних обрядах на Гуцульщині / А. А. Гоцалюк // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. – К.: Міленіум, 2008. – № 2. – С. 92–95.

35. Гоцалюк А. А. Особливості святкування традиційної масниці в Україні в ХХ сторіччі / А. А. Гоцалюк // *Українознавство*. – 2009. – № 1. – С. 204–205.

36. Гоцалюк А. А. Стародавня народна творчість – первісне джерело пізнання української праісторії (на прикладах обрядових пісень весняного циклу) / А. А. Гоцалюк // *Українознавство*. – 2009. – № 2. – С. 206–208.

37. Гоцалюк А. А. Світоглядні знання та вірування прадавніх українців у поетичному епосі та фольклорі / А. А. Гоцалюк // *Українознавство*. – 2009. – № 3. – С. 253–255.

38. Гоцалюк А. А. Неоміфологізм і традиція: історіографічний досвід / А. А. Гоцалюк // *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. – 2012. – Вип. 18(2). – С. 8–12.

39. Гоцалюк А. А. Великодні свята та їх трансформування у процесі відродження національних культурних надбань / А. А. Гоцалюк // *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства*. – Київ, 2009. – Т. 24. – С. 162–165.

40. Гоцалюк А. А. Історико-культурний аналіз проблеми морально-етичного виховання / А. А. Гоцалюк // *Возрождение духовности в современном мире: Тезиси Междунар. научно-практич. конф. [26-27 апреля 2012 г.]*. – Х.: ХНУ імени В. Н. Каразіна, 2012. – С. 79–81.

АНОТАЦІЇ

Гоцалюк А. А. Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2016.

У дисертаційній роботі вперше проаналізовано явище неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену. Уточнено ключові поняття дослідження: «традиціоналізм», «неотрадиціоналізм», «неоміфологізм», «неофольклоризм» та інших споріднених з ними категорій, місце традиції та інновації в сучасному суспільстві. Обґрунтовано взаємозв'язок традицій та інновацій в контексті сучасного наукового знання.

Здійснено концептуалізацію закономірностей, особливостей і чинників неотрадиціоналізму як цілісного соціокультурного феномену України, котрий постає об'єктивно зумовленою потребою світоглядної противаги модернізаційним, уніфікаційним, споживацьким та глобалізаційним тенденціям сучасного світу.

Проаналізовано вживання терміна «традиція» в гуманітарній сфері в широкому та вузькому значеннях: в широкому – це універсальна форма фіксації, закріплення і вибіркового збереження тих чи інших елементів соціокультурного досвіду, а також механізм його передання, що забезпечує надійну спадкоємність у межах соціокультурних процесів; у вузькому значенні термін «традиція» застосовується для опису і пояснення структур поведінки і характеру вірувань упродовж тривалого часу.

Ключові слова: культура, соціокультурний феномен, традиція, новація, традиціоналізм, неотрадиціоналізм, міф, неоміфологізм, тенденції сучасного світу.

Гоцалюк А. А. Неотрадиционализм как социокультурный феномен Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины. – Киев, 2016.

В диссертационной работе впервые проанализировано явление неотрадиционализма как целостного социокультурного феномена. Уточнены ключевые понятия исследования: «традиционализм», «неотрадиционализм», «неомифологизм», «неофольклоризм» и другие родственные с ними категории, а также место традиции и инновации в современном обществе. Обоснована взаимосвязь традиций и инноваций в контексте современного научного знания.

Осуществлена концептуализация закономерностей, особенностей и факторов неотрадиционализма как целостного социокультурного феномена Украины, который является объективно обусловленной потребностью мировоззренческого

противовеса модернизационным, унификационным, потребительским и глобализационным тенденциям современного мира.

Обосновано положение о том, что неотрадиционализм – это содержание традиции в восприятии неотрадиционного сознания: неотрадиционализму присуще упрощение традиционных практик и одновременно углубление их рефлексивности и символической усложнённости. Приоритетное значение приобретают не формальные атрибуты (эмблемы), ритуалы и процедуры традиции, а содержательные императивы, базовые архетипы, мировоззренчески-духовный потенциал.

Осмыслены принципиальные отличия традиционализации социокультурной сферы от архаизации: если традиционализм характеризуется ориентацией общества на сохранение традиций исторического прошлого в целом, то архаизация акцентирована на конкретно-историческом архаическом культурном опыте.

Проанализировано употребление термина «традиция» в гуманитарной сфере в широком и узком смыслах: в широком – это универсальная форма фиксации, закрепления и избирательного сохранения тех или иных элементов социокультурного опыта, а также механизм его передачи, что обеспечивает надежную преемственность в пределах социокультурных процессов; в узком смысле термин «традиция» применяется для описания и объяснения структур поведения и характера верований на протяжении длительного времени.

Выявлено, что понятие неотрадиционализма еще не получило выразительного категориального статуса в современной социальной теории; фрагментарно же оно включает в себя ряд компонентов мифологизированных и переосмысленных исторических традиций, ссылки на диахронические феномены культуры, которые являются знаковыми для современности.

Осмыслено двойственное понимание традиционализма в профессиональной литературе – с одной стороны, как «дорефлексивной» общественной самоорганизации, а с другой стороны, как мировоззренческой реакции общества на вторжение фактора чужеродного, принципиально иного или такого, что вносит коренные изменения в мировоззренческие основы индивидуального и общественного бытия.

Украинский неотрадиционализм как социокультурное явление апеллирует к фундаментальным составляющим бытийственности украинства, которые приобретает крайне важное значение ввиду трудности функционирования механизма самосохранения и полноценного развития украинского культурно-цивилизационного фактора, а также учитывая необходимость построения эффективной системы ценностей и принципов общественной жизнедеятельности.

Концептуализовано положение, согласно которому историческое бытие каждой традиционной культуры является взаимодействием традиции как стремления сохранить себя в неизменном виде и инновации как совокупности центробежных сил и факторов, всего того, что размывает, расшатывает,

девальвирует традицию. Традиционная культура подвергается риску двух опасностей: она костенеет под влиянием скрупулёзного, но сугубо формального соблюдения застывших норм, а также разрушается в результате неудержимого «новаторства», направленного на разрыв с любыми традиционными предписаниями.

Обосновано тезис о том, что в пределах неотрадиционализма прослеживаются два основных разнонаправленных процесса: первый ориентирован на отход от традиции, на движение главным образом к западным мировоззренческим и культурным ценностям; второй процесс акцентирован на возврат к традиции, на ее восстановление и связан с рефлексией относительно основ традиции и ее мировоззренческой реконструкцией.

Ключевые слова: культура, социокультурный феномен, традиция, новация, традиционализм, неотрадиционализм, миф, неомифологизм, тенденции современного мира.

Gotsaliuk A. A. Neotraditionalism as a socio-cultural phenomenon of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of philosophical sciences, in specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – Institute of Higher education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine of Ukraine. – Kyiv, 2016.

This thesis analyzed the first time the neotraditionalism as the complete socio-cultural phenomenon. The key concepts of the research, as «traditionalism», «neotraditionalism», «neomythologism», «neofolklorism» and other related category with them, as well as the place of the tradition and innovation in the modern society are clarified. The relationship of the tradition and innovation in the context of the modern scientific knowledge is substantiated.

The article provides conceptualization of patterns, particularities and factors of new traditionalism as a holistic Ukrainian socio-cultural phenomenon, which is an objective ideological counterweight to modern, unified and globalized trends in the modern world.

It also analyzes the use of the term «tradition» in the humanitarian sphere, in both the broad and narrow sense of the word: in the broad sense – it's a universal form, which consolidates and selectively preserves certain elements of social and cultural experience as well as a mechanism for its transmission, which ensures reliable continuity within social and cultural processes; in the narrow sense, the term «tradition» is used to describe and explain the nature of human behavior and beliefs over a very long period of time.

Keywords: culture, socio-cultural phenomenon, tradition, innovation, traditionalism, neotraditionalism, myth, neomythologism, tendencies of the modern world.